
Forsøk med dyr - er det etisk forsvarlig?

REDAKSJONELT

CHRISTOFFERSEN SA

Vitenskapelige forsøk med dyr er et omstridt tema som engasjerer mange mennesker. I USA er det ikke noe annetvitenskapelig tema som påkaller så stor offentlig interesse og engasjement som bruk og stell av dyr i vitenskapeligeinstitusjoner (1). Motstanderne av dyreforsøk markerer seg sterkt i mediebildet, og det finnes også grupperinger som bruker vold for å bekjempe dyreforsøkene. Brevbomber og mordtrusler rettet mot forskere som driver med dyreforsøk, tilspisser konflikten.

Motstanden mot dyreforsøk er ikke like markert i vårt land, selv om vi i senere tid har sett tegn som kan tyde på at mer militante holdninger er under utvikling også hos oss. Men dyreforsøk er uansett et tema som påkaller stor interesse blant folk flest og som med jevne mellomrom kommer i offentlighetens søkelys. Mye taler dessuten for at interessen for denne virksomheten vil vokse i årene som kommer. Det ser ut til at folk blir stadig mer opptatt av dyrs ve og vel rent generelt, og det ville være overraskende om dette ikke også slo ut i en økende interesse for forsøksdyrenes ve og vel. En mer kritisk holdning til helsevesenet og medisinsk forskning i sin alminnelighet peker i samme retning. Vi må derfor regne med at det vil bli stadig vanskeligere å gjøre dyreforsøk til et ikke-tema i offentligheten.

DEBATTEN ER OFTE UNYANSERT

Fordi det uten tvil er mye som står på spill for forskerne, er de bastante angrepene på dyreforsøkene ofte blitt møtt med like bastante forsvar. Mens motstanderne unyansert avviser ethvert forsøk med dyr, kan tilhengerne ofte argumentere like unyansert for dyreforsøk som sådan. Noen ganger kan man få inntrykk av at forsøksdyrene lever et godt og nesten misunnelsesverdig liv, og at de alle som én blir brukt i kampen for å forsvare vitale menneskelige interesser.

Selv om det ikke er vanskelig å forstå at unyanserte angrep kan utløse like unyanserte forsvar, er dette forskningsetisk sett likevel beklagelig, og det bidrar til å svekke forskersamfunnets troverdighet. Vi lever i et samfunn der dyr er beskyttet i lovs form mot unødig lidelse. Dyrevernloven sier at det skal fares vel med dyr og tashensyn til instinkt og naturlig trang hos dyret, slik at det ikke risikerer å lide unødig. I praksis betyr dette at de fleste sammenhenger er strenge regler for håndtering av dyr, og at det som regel ikke blir akseptert at dyr blir utsatt for åpenbare lidelser.

Men det finnes ett unntak, der dyrevernloven eksplisitt åpner for å påføre dyr lidelse, og det er i forbindelse med dyreforsøk. Riktignok kan forskere ikke påføre dyr en hvilken som helst lidelse i enhver sammenheng. Formålsparagrafen i de nye forskriftene om forsøk med dyr (1996, § 1) slår fast at formålet er å sikre at forsøksdyr blir forsvarlig behandlet og ikke utsettes for unødig smerte og lidelse. Men når bestemte forutsetninger er innfridd og det er innhentet tillatelse fra forsøksdyrutvalget, er døren åpen for å påføre dyr smerte og lidelse i forskningens tjeneste. Forskerne har med andre ord adgang til å behandle dyr på en måte som ville vært etisk og moralsk forkastelig og i strid med loven, hvis det hadde foregått et annet sted i samfunnet.

Dette unntak fra allmenne regler for behandling av dyr innebærer at forskningen forvalter et ansvar som krever ensærlig aktsomhet. Den som arbeider med dyreforsøk der dyr blir påført smerte og lidelse, bør derfor gjøre det med klarbevissthet om at det han eller hun gjør er etisk problematisk, og at det krever en særlig begrunnelse.

Konfliktene rundt bruken av forsøksdyr har naturlig nok satt sitt preg på den forskningsetiske faglitteraturen, som de senere årene er blitt ganske omfattende. Mange er kommet på banen med omfattende og utførlig forsvar for bruken av forsøksdyr (2, 3). Argumentene kan ofte være gode, men man sitter likevel med en følelse av at motstandernes argumenter ikke helt kommer til sin rett. Det finnes imidlertid også bøker som i høyere grad forsøker å veie de forskjellige argumentene mot hverandre (4, 5).

EN BLANDING AV UTILITARISME OG PLIKTETIKK

Motstanderne av dyreforsøk argumenterer først og fremst langs en konsekvensetisk, nærmere bestemt utilitaristisk linje. Den tar utgangspunkt i at mange dyr kan føle smerte og lide omtrent på samme måte som et menneske. Det er opplevelsen av smerte og lidelse som er det avgjørende, ikke hvem den rammer. Lidelsen får ikke mindre betydning bare fordi den rammer et dyr og ikke et menneske (6).

Andre argumenterer i tillegg også langs en mer pliktetisk linje og legger vekt på tanken om dyrs rettigheter. Dyr har rett til å bli behandlet med respekt for sin egenart og sitt eget, individuelle liv (7).

Både de utilitaristiske og de rettighetsorienterte argumentene må tillegges betydelig vekt. Den som i dag forsvarer dyreforsøk ved å så tvil om dyrs evne til å føle smerte og lide, taler mot bedre vitende. Forskningen om dyrs mentale liv er i stadig utvikling (8), og etologene lærer oss stadig mer om hvordan vi kan forstå dyrenes behov og interesser (9). Den som arbeider med dyreforsøk, bør også være kjent med denne litteraturen.

FÆRRE DYR OG MINDRE SMERTE

Det er ikke vanskelig å argumentere for at forsøk med dyr i bestemte sammenhenger er etisk forsvarlig, men det er ikke dermed sagt at enhver bruk av forsøksdyr er forsvarlig, eller at vi bare kan slå oss til ro med tingenes tilstand. Selv de mest overbeviste tilhengerne av dyreforsøk ser ut til å akseptere det som ofte kalles for de tre r-ene: refinement, reduction and replacement. Vi må forsøke å forbedre forsøkene slik at det omfang av lidelse som forsøksdyrene blir utsatt for, blir redusert. Vi må forsøke å redusere antall dyr som blir brukt i et forsøk til det nødvendige minimum, og vi må forsøke å erstatte dyreforsøkene med andre forskningsmetoder.

I en noe mer generell form kommer disse målsettingene frem også i de nye forskriftene for forsøk med dyr, der det heter at tillatelse til forsøk med dyr bare skal gis dersom annen vitenskapelig tilfredsstillende metode som ikke krever bruk av dyr, ikke er anvendelig i praksis (§ 8). Men det ville vært bedre om forskriften klart og tydelighadde gitt uttrykk for at forskerne må velge den fremgangsmåte som er minst smertevoldende og ikke bruke flere dyr enn det som er helt nødvendig.

Forskriften sier også at forsøk med dyr ikke må finne sted med mindre det dreier seg om ervervelse av kunnskap som tar berettigede samfunnsmessige eller vitenskaplige hensyn (§ 8). Men hva betyr "berettigede" i dennesammenhengen? Det sier forskriften ikke noe om, naturlig nok. Dyreforsøkenes etiske legitimitet kan i siste instans ikke fastsettes gjennom en forskrift, men bare gjennom en offentlig dialog. Derfor skal forskerne, når spørsmålet om dyreforsøk dukker opp i offentlig sammenheng, ikke oppfatte dette som en trussel, men som en nødvendig prosess for å kunne skille legitime fra illegitime forsøk med dyr.

Svein Aage Christoffersen

LITTERATUR

1. Tranøy KE. On the ethics of animal and human experimentation. I: Jones AIJ, red. The moral importance of science. Søreidgrend: Sigma forlag, 1988.
2. Patton W. Man & mouse. Animals in medical research. 2 utg. Oxford: Oxford University Press, 1993.
3. Carruthers P. The animal issue: moral theory in practice. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
4. Smith JA, Boyd KM. Lives in the balance. The ethics of using animals in biomedical research. Oxford: Oxford University Press, 1991.
5. Fox MA. The case for animal experimentation. An evolutionary and ethical perspective. London: University of California Press, 1986.
6. Singer P. Animal liberation. 2 utg. New York: The New York Review of Books, 1990.
7. Ryder RD. Vitenskapens ofre. Levende dyr i forskning. Oslo: Dreyer, 1984.
8. DeGrazia D. Taking animals seriously. Mental life and moral status. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
9. Webster J. Animal welfare. A cool eye towards eden. Oxford: Blackwell Science, 1995.

Publisert: 20. mars 1997. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 10. september 2026.